

lig Maade. Bogen er nydeligt udstyret, og dens Værdi forøges ved en Mængde gode Illustrationer, hvorimellem maa fremhæves en Række Kort fra Havnevæsenets Arkiv og en for første Gang gengivet Tegning af København fra ca. 1600, der opbevares i det kgl. Bibliotek. J. A. F.

Dr. Aage Friis har stillet sig den vigtige og interessante Opgave at give den danske Læseverden en stort anlagt og paa selvstændige Studier hvilende Fremstilling og Vurdering af *Bismarck* som Menneske og Statsmand, og han har udsendt 1ste Del heraf, behandlende hans *Ungdomstid (1815—1848)* (Kbh., 1909). Det turde være tvivlsomt, om det har været en fuldkommen heldig Tanke af Forf. at lade dette Parti fremkomme som et særligt Hele. Læst som saadant savner man en Baggrund for dets Helt, man lærer ikke nok at kende det Tyskland, hvori han opdrages, dannes og begynder at virke; særlig træder denne Mangel frem 1847—48, hvor han kommer til at staa over for de Tankegange og Livsanskuelser, som efterhaanden havde udviklet sig i store Kredse af det tyske Folk og som da for Alvor brød frem og vilde give Land og Folk et nyt Præg. Man har ganske vist paa Følelsen, at Forf. ingenlunde har til Hensigt at gaa uden om de Spørgsmaal, der knytter sig hertil, og kun har forbeholdt deres Behandling til sit næste Bind. Men vilde det ikke allerede af den Grund have været heldigere, om han havde ladet Ungdomstiden ogsaa formelt kun danne Indledningskapitler til det kommende Bind? Muligvis vilde i det hele Værkets Proportioner have vundet derved. I denne Forbindelse kan ogsaa nævnes, at man efter hvad der foreligger maa staa tvivlende overfor den Vægt, som Forf. lægger paa Bismarcks religiøse Krise. Det er tænkeligt, at han vil kunne begrunde denne Vægt i sin senere Fremstilling; men i alt Fald foreløbigt bliver man næppe overbevist om, at den har betydet saa meget, som Forf. mener, og bliver noget tilbøjelig til at antage, at han har ladet sig for meget paavirke af de Undersøgelser, som den religiøse Krise i Bismarcks Liv har været Genstand for i den nyere tyske Litteratur, Undersøgelser som paa Grund af deres Forfatteres Beundring for den senere saa

store Mand vistnok har overdrevet Intensiteten af hans aandelige Ungdomsrørelser. Saaledes kan der rejses visse Indvendinger mod Bogen og dens Anlæg, og den kan ikke heller siges at have bragt større nye Synspunkter. Desuagtet fortjener den megen Anerkendelse. Forf. har med stor Flid og Dygtighed udnyttet den overordentlig omfattende Bismarcklitteratur, og det baade de hidtil fremdragne Kilder og de mange Behandlinger saavel af hele Bismarcks Liv som af de Problemer, der rejser sig ved hans Ungdomstid. Han har gjort det med en skolet Historikers kritiske Sans og med den største Redelighed og Upartiskhed i Bedømmelsen; paa mange Punkter har han med Skønsomhed vejet og vraget imellem de hidtil fremsatte Anskuelser. Ved alt dette har han givet den danske Læseverden et interessant Billede af det Afsnit af Bismarcks Liv, der hidtil har været det mest ukendte for den. Det maa ønskes, at han jævnsides med at fuldende den anden store Opgave, som han har sat sig og saa udmærket begyndt at løse, nemlig Skildringen af Bernstorffernes Tid, ogsaa maa kunne føre sin Bismarckbiografi til moden Afslutning.

J. A. F.

Dr. Fritz Arnheim, bl. a. bekendt ved tidligere Publikationer om svensk og anden nordisk Historie, har paabegyndt Udgivelsen af en Samling Breve, der har lige stor Interesse for Sveriges og Preussens Historie, nemlig: *Luise Ulrike, die schwedische Schwester Friedrichs des Grossen. Ungedruckte Briefe an Mitglieder des preussischen Königshauses* (Gotha, 1909). Foreløbig er udkommen 1. Bd., der bringer Breve fra Luise Ulrike fra Aarene 1729—1746 til hendes Moder Dronning Sophie Dorothee af Preussen og til hendes Søkende Amalie, August Wilhelm og Frederik den Store. Det andet afsluttende Bd. vil bringe Breve fra Tiden indtil 1758, idet et intimere Brevskifte mellem Dronningen og hendes preussiske Slægt da paa Grund af Dødsfald og Syvaarskrigen næsten helt ophørte. Samlingen har Værdi saavel i politisk som i kulturhistorisk og personallhistorisk Henseende, men politisk vil dog selvfølgelig Brevene fra Luise Ulrikes Dronningear kunne yde mere og rimeligvis ogsaa mere af Interesse for